

Egyszeri előfordulású birtoknevek a Pannonhalmi apátság összeírásában*

PÓCZOS RITA

1. Mai ismereteink szerint a 11. századra datált írott források közül mindössze négy tekinthető eredetinek és hitelesnek: a Tihanyi apátság alapítólevele (1055, DHA. 1: 145–156), Guden királyi miles végrendelete ([1079], DHA. 1: 225), a Dávid herceg által a Tihanyi apátság számára tett adományról szóló oklevél ([1089–1090], DHA. 1: 264), valamint a Pannonhalmi apátság javainak Szent László-kori összeírása ([1093–1095], DHA. 1: 295–301). Történelmi és diplomatikai körökben a 20. század közepéig többen ebbe a csoportba sorolták a Pannonhalmi apátság alapítólevelét is, amely keletkezése alapján a 11. század legelején, Szent István uralkodásának kezdetén keletkezhetett (DHA. 1: 26–41). Tanulmányomban a László király nevében fogalmazott összeírás szövegei közül azokat vizsgálom meg részletesebben, amelyeknek az oklevél kiadása után más dokumentumban nincs vagy nem egyértelmű a továbbélése.

2. Szent László összeírását a pannonhalmi főapátság őrzi. Az irat a monostor javairól készített leltárt: számba veszi a nemesfémekből és textilből készült értékes tárgyakat, a könyveket, az apátság kizárólagos tulajdonú és másokkal együtt birtokolt prédiákat, kápolnákat, malmokat, szolgálonépeket és az állatállományt. Az egyházi birtokok és javak összeírásának gyakorlata Nyugat-Európában a 8. századtól jelen van, a készítettőknek pedig többféle szándéka lehet: elsődlegesen biztosította a felsorolt javakra az egyházi intézmény jogát, háborúk idején csökkenthette a szétszóródás és pusztulás mértékét, békeidőben pedig a vagyoni biztonság megszilárdítását szolgálhatta, ez utóbbi lehetett a célja Szent László összeírásának is (VESZPRÉMY 1996: 327).

2.1. A pannonhalmi apátságot a hagyomány szerint Géza fejedelem alapította 996-ban, mikor bencés szerzeteseket telepített Szent Márton hegyére. A monostor építését fia, I. István király fejezte be 1001 körül, s a működéshez szükséges joggal, javakkal is ellátta az apátságot, melyeket annak alapítólevelében rögzített. Az alapítólevélnek gazdag, többszázéves kutatástörténete van: a legkorábbi

* A tanulmány az MTA–DE Magyar Nyelv- és Névtörténeti Kutatócsoport keretében készült.

okleveleinkkel, illetve a magyarság korai történelmével foglalkozó kutatók a kezdetektől fogva különös figyelmet szenteltek Szent István rejtélyes iratának, nem egyszer élénk vitában érvelve annak eredetisége mellett vagy éppen ellene. Az oklevél vizsgálatának a történetével is több tanulmány foglalkozik: a 19. század végén FEJÉRPATAKY LÁSZLÓ diplomatikaprofesszor foglalta össze (1878), majd bő száz évvel később THOROCKAY GÁBOR történész tárta fel több írásban is nagy részletességgel a pannonhalmi alapítólevél vizsgálatának fejlődéstörténetét (2002, 2009), legutóbb pedig jómagam összegeztem azokat a munkákat, amelyeket a név- és nyelvtörténet szempontjából a legrelevánsabbnak tartottam (PÓCZOS 2021). Mindezek mellett érdemes megjegyezni, hogy az oklevél nyelvtörténeti szempontú elemzésére a közelmúltig nem került sor, tudomásom szerint a fentebb említett tanulmányom mellett csak SARNYAI VIVIEN szakdolgozata vetette átfogó vizsgálat alá a Pannonhalmi alapítólevél szórványait (2022).

Szent László összeírása ezzel szemben nem adott túl sok feladatot a diplomatika számára: egyértelműen eredetiként számontartott oklevelünk, ennek megfelelően vizsgálatát nem övezték viták, és az ide vonható szakirodalom is lényegesen szerényebb terjedelmű, mint az alapítólevél esetében. Természetesen megjelent több facsimile, illetve kritikai kiadása (ezekhez lásd DHA. 1: 297–298), és elkészült a magyar nyelvű fordítása (GYÖRFFY 1997: 119–122). Emellett az oklevéltani, filológiai szakirodalom is foglalkozik vele különböző szempontokból: FEJÉRPATAKY LÁSZLÓ röviden ismerteti az oklevél jellegzetes formai és tartalmi jegyeit, valamint elemzi stílusát (1892: 3–5), SZENTPÉTERY IMRE a későbbi oklevelezési gyakorlattól némileg eltérő külső jegyeit és belső struktúráját írja le (1930: 49, 50), MELICH JÁNOS „tisztán filológiai szempontból” vizsgálja néhány más 11. századi oklevéllel együtt, s az ortográfiai és paleográfiai jellemzőket veszi számba (1904: 112–113, 116), HORVÁTH JÁNOS pedig az oklevél irodalmi stílusát ismerteti (1954: 83–84). Tartalmát tekintve leginkább az apátság könyvtári állományát bemutató rész kapott figyelmet (KUNCZE 1878: 168–169, PINTÉR 1930: 126–130, CSAPODI 1957, GULYÁS 1961: 145–150, VESZPRÉMY 1996).

2.2. Szent László összeírásának datálása azért bizonytalan, mert az oklevél egyáltalán nem tartalmaz keltezését. KATONA ISTVÁN nyomán (HistCrit. 2: 641–643) általában 1093 körülre teszi a szakirodalom az összeírás keletkezési évét (RegArp. 1/1: 11–12), GYÖRFFY történeti földrajzában az [1093], [1093 k.], é. n. 1093 évmegjelöléseket használja (Gy. 1: 711, 721, Gy. 2: 564, 626, 640), a DHA.-ban 1093–1095-re datálja, ERDÉLYI pedig korábban ennél tágabb időintervallummal, 1083–1095 közötti keletkezéssel számolt (PRT. 1: 590–592). Érdemes megjegyezni, hogy az apátság alapítólevelének keltezése sem egyértelmű, 1001-es és 1002-es évszámmal is előfordul a különböző szakmunkákban (a probléma összegzéséhez vö. PRT. 1: 100, SZENTPÉTERY 1938: 166, 183, ÉRSZEGI 1996: 59, PÓCZOS 2021: 10–11), és az apátság következő nagy leltára, a 13. század elején

készült Albeus-féle összeírás is keltezetlen maradt, a keletkezési idejének a meghatározására szintén több kísérlet történt, ezeket legutóbb SOLYMOSI LÁSZLÓ foglalta össze (1996).

3. A név- és nyelvtörténet vélhetően azért sem mutatott különösebb érdeklődést a 11. századi pannonhalmi oklevelek iránt, mert mindkettő meglehetősen kevés szórványt tartalmaz. Az alapítólevél névtörténeti forrásértékét vizsgálva nemrégiben megmutattam, hogy az abban szereplő tucatnyi névadat mintegy fele alig vagy egyáltalán nem használható az ilyen jellegű kutatásokban: egy részük latin vagy latinositott formában szerepel (*Pannonhalma, Somogy*), mások lokalizációja, hangalakja, olvasata bizonytalan (*Wisetcha, Murin, Curtov*) (PÓCZOS 2021: 34–35). A Pannonhalmi összeírásban 34 helynévi és egy tucatnyi személynévi adatot találunk (nem számolva a könyvek címeiben szereplő latin neveket), de ez is lényegesen kevesebb, mint az évszázad derekán keletkezett, szintén eredeti Tihanyi apátság alapítólevelében fennmaradt helynevek száma. Ez az alacsony szám az alapítólevél esetében a magyar oklevelezés kezdetlegességével magyarázható: eredetijének keltezésétől függetlenül mindenképp az egyik első oklevélünkéről lehet szó, a későbbi oklevelek módszeres határjárásairól itt még szó sincs, csupán néhány fontosabb birtokot jelöl meg az okirat. Az összeírás struktúrája és stílusa szintén eltér a korabeli, és főként későbbi dokumentumokéitól (ahogy erre SZENTPÉTERY IMRE, 1938: 49 és HORVÁTH JÁNOS, 1954: 83–84 is felhívja a figyelmet), a birtokösszeíró részben az apátság vagyonának szinte leltárszerű felsorolását tartalmazza, ennek megfelelően határleírás (és azzal együtt gazdag helynévi állomány) ebben az oklevélben sem található. Az oklevél stílusa kapcsán érdemes megjegyezni, hogy az oklevél elejének elbeszélőbb, a végének felsorolőbb jellege talán abból adódik, hogy a dokumentumot egy királyi oklevélből és egy templomi inventáriumból szerkeszthették egybe (KOVÁCS 2001).

A helynévi szórványok vizsgálatának szempontjából jelentős különbség a két pannonhalmi oklevél között, hogy az összeírás csaknem valamennyi névadata pontosan azonosítható, az adott helyek későbbi adatainak megfeleltethetők, az így létrejövő adatsorok alapján pedig etimológiai és egyéb nyelvtörténeti vizsgálatokra alkalmasak.

Az alapítólevél helynevei közül a 11. század végi összeírásban nem szerepelnek a *Cortou, Curtov, Wisetcha* és *Murin* szórványok, valamint *Somogy* és *Pozsony* neve. Az utóbbi kettő nem az apátság birtokát jelöli, *Somogy*-ra István király mint belső ellenségre utal, *Pozsony* pedig vámjával járult hozzá az apátság jövedelmeihez. Ezek azonosítása természetesen nem okoz gondot, a későbbiekben mindkét hely — fontossága miatt — számtalan említést kap az oklevelekben, bő adatsorral rendelkeznek. Lényegesen nehezebb megítélni a *Cortou, Curtov, Wisetcha* és *Murin* adatokat. Ezeknek a továbbiakban nincs egyértelmű folytatása, de a pannonhalmi alapítólevél kutatásának történetében számos próbálkozás született az azonosításukra.

A Pannonhalmi apátság javainak összeírásában az értékes tárgyak és a monostor könyveinek jegyzéke után következik a prédiók felsorolása. Az oklevél ezen részében 34 helynévi adat szerepel (a *Duna* neve kétszer: ripam *Danubii*, in *Danubium*), e szakaszon kívül csupán egyetlen névadat található az iratban, Pannonhalma neve a bevezető részben (monasterium Sancti Martini supra *Montem Pannoniæ* situm). Néhány helyet nem nevez meg a szöveg, csupán körülírja, például így: „Est unus locus, ubi dedit rex L. ductores navium X mansiones, regalis pristaldus quarum Kuca”, azaz ’Van egy hely, ahol László király tíz mansió hajóst adott, királyi poroszljuk Kuca’¹ (ezt a helyet Szigetfővel azonosítják, GYÖRFFY 1997: 121). A birtokok közül 15-öt, illetve tartozékaikat úgy nevez meg az oklevél, hogy azok az apátság saját tulajdonában vannak („In his vero supradictis prediis nullus hominum habet potestatem preter abbatem ipsius sancte ecclesie”, azaz ’E prédiók felett senki embernek sincs hatalma a szentegyház apátján kívül’), míg 16-ról, köztük a két név nélkül említettől azt állítja az oklevél, hogy azokat a monostor „a népekkel elegyesen” birtokolja („Caetera autem loca, que habet conmixtim cum populis”).

Az apátság alapítólevelének helynevei közül az összeírásban is szerepelnek a *Füzegy* (*Fizeg*), *Bálványos* (*Baluanis*),² *Tömördi* (*Tumurdi*), *Himodi* (*Himudi*), *Varsány* (*Uuosian*) és *Vág* (*Vag*) helynevek. Ezek olvasata, lokalizációja egyértelmű, ma is ismert helyeket (településeket vagy pusztákat) jelölnek.

Szintén biztosan azonosíthatók az összeírás következő, az alapítólevelében nem szereplő nevei, Győr vármegye: *Ravazd* (*Ruohti*, település), *Hásságy* (*Hashag*, erdő Ravazd mellett), *Vének* (*Uueinic*, település); Veszprém vármegye: *Lázi* (*Lazii*, település), *Vinye* (*Uueihna*, település); Komárom vármegye: *Erecs* (*Erecu*, tó, vö. mai *Erecstő* puszta), *Almás* (*Almas*, település), *Dinnye* (*Dinna*, vö. mai *Dinnye* puszta); Bodrog vármegye: *Kanizsa* (*Cnesa*, település), *Mirót* (*Miruch*, tó), *Bodrog* (*Budrig*, település, az egykori vármegyeszékhely); Somogy vármegye: *Zselic* (*Selez*, erdő), *Fonyód* (*Funoldi*, település), *Tepej* (*Tupej*, település), *Tard* (*Tordi*, település), *Kőröshegy* (*Keurisi*, település), *Kiliti* (*Cletii*, település), *Bogát* (*Bagag*, település); Tolna vármegye: *Báta* (*Bata*, település); Zala vármegye: *Hegymagas* (*Vgmogos*, település), *Kapolcs* (*Copulci*, település); valamint a *Duna* (*Danubii*, *Danubium*) és a *Tisza* (*Tisciam*) neve. E helynevek nagy többsége később, illetve ma is él településnévként, puszta neveként vagy víznévként, mind etimónjuk, mind hangalakjuk fejlődése tisztázva van, nagy többségük szerepel például a Földrajzi nevek etimológiai szótárában is. Az összeírás 34 névadatából csupán négy azonosítása okoz nehézséget, ezek a *Pannonia*, *Kirci*, *Tuhnez* és *Fer* helynevek. A továbbiakban ezekről lesz szó.

¹ Az idézetek s az oklevél valamennyi névadatának forrása: DHA. 1: 299–301, a fordításoké pedig: GYÖRFFY 1997: 119–122.

² A szörvány által jelölt helyet általában a Somogy megyei *Bálványos*-sal azonosítják, KARÁCSONYI szerint azonban inkább Sopron vármegyében keresendő (1903: 935).

Pannonia

Az elsőként felsorolt birtok neve, *Pannonia* természetesen az apátság helyére vonatkozik, ilyen értelemben a lokalizációja egyértelmű, erre az összeírás szövege is utal: „Primum praedium est *Pannonia* ubi monasterium situm est”, azaz ’Az első prédiüm Pannonia, ahol a monostor fekszik’. Az összeírás *Pannonia* helynevével kapcsolatos aggályokról a *Pannonhalma* helynév kapcsán részletesen írtam (PÓCZOS 2021: 12–16), így itt csupán röviden utalok a legfontosabb kérdésekre.

Az apátságot, illetve azt a hegyet, amelyen található, egészen a 19. század közepéig említik a hivatalos iratok a *Monte supra Pannoniam* néven, valamint ennek alakváltozatain. A helynév *Pannonia* elemét a szakirodalom általában a hegy alatti településsel azonosítja, amelyet Albeus összeírása már a 13. században *Alsok* néven jegyez fel ([1237–40]: *Olsuc*, pr., Gy. 2: 633), és amely a 14. századtól *Szentmárton* néven szerepel a középkori iratokban (1350: *Zentmarton*, PRT. 2: 404). Ezt a települést csupán egyetlen alkalommal nevezik *Pannonia* néven: a Szent László-kori összeírásban. Bizonytalanul ide szokás még vonni a nagyobbik István-legenda adatát, amely Szent Márton születési helyére vonatkozik ([1080 k.]/XII. sz.: *Pannonia B. pontificis Martini nativitate gloriatur ... iuxta fundum S. presulis in loco qui Sacer Mons dicitur*, Gy. 2: 626). Az első talány tehát az, hogy nevezték-e valóban *Pannoniá*-nak ezt a falut. A második kérdés hasonló természetű: bár a hegyet és az apátságot annak az alapításától kezdve folyamatosan, évszázadokon át *Monte supra Pannoniam* néven említik a latin nyelvű szövegekben, az ennek megfelelő magyar névforma egyáltalán nem mutatható ki ez alatt az idő alatt, a *Pannonhalma* helynév megszületésének idejét és körülményeit pedig egészen pontosan ismerjük a névadó Guzmics Izidor levelezéséből (vö. SZABÓ 1981). A hegynek a régiségből ismert magyar neve *Erdő-Sokoró* (1359: in monte *Erdeusokoro*; Gy. 2: 623). A második kérdés tehát az, hogy létezett-e élőszóban használt magyar megfelelője a latin alaknak, s ha igen, az vajon hogyan hangzott. Mindezekből következik a harmadik probléma: ha ezek közül a helynevek közül valamelyik valós használatú forma lehetett, akkor vajon milyen reláció áll fenn az ország, illetve tájegység, a település, a hegy, az apátság neve között, valamint az eddig nem említett, de szintén idevonható *Pándzsa-patak* neve között.

Kirci

Az apátság hetedik prédiümaként sorolja fel az összeírás *Kirci* birtokot. Az oklevél másolataiban a helynév a következő változatokban jelenik meg: 1213: *Karci* (ÁÚO. 1: 130), 1223: *Herci*, 1236: *Kerci*, 123[6]: *Kercy*, [1240 k.]: *Kyrci* (DHA. 1: 300). A szórvány lokalizációjára eddig kevés kísérlet történt. ERDÉLYI LÁSZLÓTól tudjuk, hogy „a pannonhalmi levéltárosok szívós hagyománya szerint”

Kirci Gerencsér-rel lehet azonos, ez azonban az oklevél kiadásának idején a veszprémi apácák tulajdona, a helyen tehát nem lehet (ahogy az összeírás jelzi) a pannonhalmi apát az egyedüli birtokos (PRT. 1: 255). ERDÉLYI az összeírás *Kirci* adatát a pannonhalmi alapítólevél szintén azonosítatlan *Curto*v szórványával igyekszik kapcsolatba hozni. Az apátság alapítólevelének, Szent László összeírásának és III. Ince összeírásának (1216) összevetéséből indul ki érvelésében (más forrásokban ő sem találta nyomát a kérdéses helyneveknek). Szent István alapítólevelében *Curto*v szerepel a birtokok között, de ez az egyszerű felsorolás még nem követ semmilyen földrajzi rendezőelvet. Szent László oklevelében nincs a *Curto*v adatra hasonlító szórvány, a *Kirci* helynév Vinye és Vének között felsorolva szerepel. III. Ince oklevelében nincs *Kirci*-féle alak, de újra felbukkan egy *Curthou* Füss és Száva között, „tehát Vének közelében” (PRT. 1: 255). A magyarázat gyengéjét ERDÉLYI főként birtoklástörténeti mozzanatokban látja: az oklevelek szövege szerint *Curto*v-t Szent István adományozta az apátságnak, míg *Kirci*-t az a személy, akiről a falu a nevét kapta (s így ez nyilvánvalóan nem első királyunk). Ezt az ellentmondást ERDÉLYI — nem túl meggyőző módon — igyekszik feloldani, és ugyanígy megpróbálja a földrajzi természetű problémát is áthidalni: azt tudniillik, hogy Vének közelében nem talál a későbbiekben sem *Curto*v, sem *Kirci* formájú helyneveket (i. h.).

A *Kirci* nevű hely azonosításában az adat egyszeri előfordulása mellett leginkább az okozza a nehézséget, hogy az egyébként nagyon logikus felépítésű összeírásban épp ebben az esetben nem segít a birtokok felsorolásának sorrendje. Szent László oklevelének birtokösszeíró szakasza világos területi elvet követ: az apátság környékén fekvő prédiúmtól indul (*Pannonia, Ravazd, Hímed*), majd az ettől dél felé található közelebbi prédiúmok sorolja fel (*Lázi, Varsány, Vinye*), aztán pedig az apátságtól északra, szintén viszonylag közel fekvő birtokokat (*Vének, Erecs*). Ez utóbbi két tömb között szerepel az összeírásban *Kirci*, az oklevél logikája szerint vagy a déli vagy az északi prédiúmcsoporthoz kell tartoznia, de további fogódzót nem ad az összeírás a pontosabb lokalizációhoz.

Mindkét területtől meglehetősen messze, Komárom megye északkeleti részén található az ERDÉLYI által feltételezett továbbélés: *Curto*v folytatásának *Koltó*-t, *Kirci* megfelelőjének pedig a Koltó közelében található *Kerekszállás* dülő nevét vagy a *Kürt* településnevet gondolja, de maga is elismeri, hogy bár a hangalak fejlődését még le is lehetne vezetni, más érv nem támasztja alá ezt az azonosítást.

A *Vének* és *Erecs* alkotta birtokcsoport földrajzi környezetét vizsgálva egy halvány nyomunk talán mégis lehet: *Erecs Vének*-től kissé északra, a Duna túlsó partján, Csicsó közelében található, a katonai felmérések térképeit, majd Csicsó kataszteri térképeit szemlélve pedig feltűnik a közvetlen közelükben egy *Kécs* nevű puszta (MKFT., HKFT., CsicsóKat.). Az egykori település neve számos szakmunkában felbukkan, így például a CZUCZOR–FOGARASI-féle szótárban és

FÉNYES ELEK geográfiai szótárában önálló címszökeént, de említí VENDE ALADÁR is BOROVSZKY vármegyesorozatának komáromi kötetében Csicsó leírása kapcsán (VENDE é. n. 57), a legújabb kiadványok között pedig Csicsó helytörténeti kötetében szerepel (NAGY 2018: 21, 22). Ugyanakkor a *Kécs* helynévre Árpád-kori adatot egyáltalán nem találtam. Az apró település történetéről annyit bizonyosan tudunk, hogy az ókorban már lakott hely volt (VARSIK 2003: 154, SZABÓ–TÍMÁR–GYŐRI 2004: 270–271), a középkor folyamán valószínűleg többé-kevésbé folyamatosan lakott volt, a 19. század közepén a falu lélekszáma 12 fő (FÉNYES 1851/1984: *Kécs*). Ahogy a környező településnevek az Árpád-kortól kontinuusak, elképzelhető, hogy *Kécs* neve is velük egykorú, a középkori adatok hiánya ellenére is. *Erecs* kapcsán tudjuk, hogy a pannonhalmi apát ezen a vidéken rendelkezik az oklevél keletkezésének idején birtokokkal, a 12–13. század fordulóján pedig *Csicsó* is az apátság tulajdonában lehet (kérdéses, hogy ide vonható-e az 1172-ből való *Sysou* adat, 1225-ben viszont az Uros apát által visszaszerzett birtokok között szerepel, tehát korábban már birtokolnia kellett az apátságnak; vö. PRT. 1: 279–280). Bár a későbbiekben Csicsó és talán Kécs is a komáromi vár, majd a Zichyek fennhatósága alá kerül (VENDE i. h.), a terület a legkorábbi, 11. századi birtokviszonyairól a pannonhalmi prédiomokról szóló adatokon kívül más információnk nincs.

Úgy vélem, a földrajzi és birtoklástörténeti megfontolások legalábbis nem zárják ki a *Kirci* szórvány Kéccsel való azonosítását, kérdés viszont, hogy egy *Kirci* írott formájú helynévből fejlődhetett-e *Kécs* alakú név. Az *i* betű hangértéke [i] és [ë] egyaránt lehet (az átiratok adatainak némelyikében is *e* szerepel az első szótagban: *Herci*, *Kerci*, *Kercy*), s mivel a hosszúságnak ez idő tájt külön jele nem volt, a betű természetesen ezek hosszú párjait is jelölhette (vö. KOROMPAY 2003: 288–289). Az első szótag magánhangzójának nyíltabbá válása, valamint nyúlása persze a későbbiekben is megtörténhetett, az utóbbi akár a zárt szótagi *r* (vagy annak kiesése) hatására is (vö. E. ABAFFY 2003: 327, 331–332). A *Kécs* : *Kércs* váltakozás sem példanélküli, az Abaúj vármegyei *Fulókércs* adatsorában mindkét variáns megtalálható, csak éppen fordítva: az Árpád-korból az *r* nélküli változat adatai maradtak fenn, s úgy tűnik, az *r* csak utólagosan, a 15. század táján toldódott be; vö. 1234/1243: *Keech* (Gy. 1: 111), 1427: *Keerch* (ComAbTorn. 30) (TÓTH V. 2001: 87, 2004: 466, FNESz. *Fulókércs*, KMHsz. 1. *Kécs*). Szintén az *r* kiesésével jött létre a *Szádvár* helynév mai formája (vö. 1459: *Zardwaar*, FNESz.), a közsavak körében pedig hasonló módon alakult a *kocsmá* szavunk hangalakja (1405 k.: *corchomas*, TESz.). Noha a nyelvtörténeti és nyelvjárási szakirodalom a zárt szótagi likvidákkal kapcsolatban rendre jelzi a kiesés, illetve az ezzel járó pótlónyúlás lehetőségét, meglepő, hogy példákat szinte kizárólag az *l* hang jelenségeire hoznak a leírások. KATONA CSILLA az ómagyar kori hangváltásokat feltáró monográfiájában az inetimologikus *r* betoldódásával kapcsolatban

helynévi és nyelvjárási példákat is idéz, a kiesésre azonban nincsenek adatai (2020: 154–155), holott az *l* történetében mindkét folyamat jellemző (i. m. 150–154). Nyelvjárástani, nyelvjárás-történeti munkákban is inkább a hosszú *r* rövidülése, illetve az azzal párhuzamosan fellépő pótlónyúlás szerepel ennél a tárgy-körnél (*āra* 'arra', vö. pl. IMRE 1971: 166), de VÉGH JÓZSEF idéz az őrségi nyelvhasználatból példát tényleges kiesésre is: *vátalak* 'vártalak' (1994: 68). A zárt szótagi *r* kiesése tehát ritka jelenség, de szórványos példákban megjelenik.

A *Kirci* adat és *Kécs* helynév azonosításának tehát, úgy látszik, lényegi akadálya nincs. Mivel azonban a településnév teljes középkori adatsora hiányzik, ez a megfeleltetés is csupán feltételezés, még ha valamivel több érv is szól mellette, mint ERDÉLYI megfejtése mellett. Ami a déli birtokcsoportba történő lokalizáció lehetőségét illeti, mindenképp *Vinyé*-től délre, talán Porva, illetve a környékbeli települések határában kellene keresnünk az eltűnt falut, de sem a *Kirci*, sem a *Curtov* adathoz hasonló formájú helynévnek nincs nyoma ezen a vidéken.

Bár a *Kirci* birtok azonosítása így továbbra is meglehetősen bizonytalan, a név etimológiája teljesen egyértelműnek látszik, az összeírás szövege ugyanis utal a név keletkezésére is. A birtok leírása a következőképp szól: „Septimum predium est, quod dedit Kirci, nomine cuius nuncupatur locus”, az 'A hetedik prédiüm az, amelyet Kirci adott, a helyet az ő nevééről nevezik'. A személynévi helynévadás irodalmában emiatt kitüntetett figyelmet kapott az összeírás ezen szakasza, ugyanis az oklevélírói gyakorlatban ritkán fordul elő, hogy a helynevek névadójára is történik utalás, a Pannonhalmi összeírás pedig három ilyen megjegyzést is tartalmaz: *Kirci* mellett *Tömörd*³ és *Vének*⁴ neve is hasonló magyarázatot kap. KRISTÓ szerint „gyér számú tudósításaik hitelt érdemlők, mivel semmiféle érdek nem fűződött a valóság elferdítéséhez” (1981: 101, vö. még KRISTÓ 1976: 17–18, 21, HOFFMANN 2010: 65, GYÖRFFY 1972: 286). Az Árpád-korból maradtak fenn további, a *Kirci*-hez hasonló formájú személynévek is, pl. 1211: *Kyrecy*, *Kyreu*, *Kyrus*, *Kyris*, 1277: *Kyrev* (ÁSz. 464). Az oklevél szövegében szereplő egyértelmű magyarázat miatt nem érdemes párhuzamot vonni a magyar nyelvterület egyéb *Kécs*, *Kércs* (pl. *Fulókércs*, *Nyírkércs*, *Kecsed*) helyneveinek etimológiájával, melyeket részben a törzsnévi, részben személynévi származékként szokás megfejtetni (lásd a FNESz. megfelelő szócikkeit).

A szórvány olvasata [kirc(s)i] vagy [kérc(s)i] (esetleg hosszú első szótagi magánhangzóval). A név struktúráját tekintve csupán az *-i* végződés funkciója lehet kérdéses: vajon a 11. század végén még jelen lévő tövéghangzót vagy pedig a névképző szerepű morfémat tartalmazza az adat? Az oklevélben viszonylag magas

³ „Duodecimum predium est, quod a colono nomen sibi accepit Tumurdi”, azaz: 'A tizenkettedik prédiüm az, amely telepeséről a Tömörd nevet nyerte'.

⁴ „Octavum predium est, quod a colono accepit vocabulum Uueinic”, azaz 'A nyolcadik prédiüm az, amely telepeséről a Vének nevet kapta'.

az *-i* végű nevek aránya, minden harmadik szórvány ide sorolható. Ezek közül csupán a *Lazii* (*Lázi*) és a *Cletii* (*Kiliti*) őrizték meg utolsó magánhangzójukat, velük szemben a *Tumururdi* (*Tömörd*), *Himudi* (*Hímed*), *Ruohti* (*Ravazd*), *Funoldi* (*Fonyód*), *Tordi* (*Tard*) és *Copulci* (*Kapolcs*) helynevek a következő századok során elvesztették azt, éppúgy, ahogy az *Erecu* (*Erecs*) helynév végéről is eltűnt az *u* hang. Talán ebbe a sorba illeszkedhet *Kirci* is. KATONA CSILLA az ómagyar kori fonotaktikai szerkezetek változásának vizsgálata során részletesen tárgyalja a tövéghangzók eltűnésének kérdését is. A nagy helynévi adatbázison végzett elemzése azt mutatja, hogy az ősmagyar korban induló változás a 13. századra jórészt lezárul (2020: 101–102), vélhetően ez a folyamat alakította a Pannonhalmi összeírásban fennmaradt *-i* végű helynevek hangalakját is. Teljes bizonyossággal persze azt sem zárhatjuk ki, hogy egyes nevek végén képzőmorféma található, a *Kirci* esetében ez akár személynévképző formáns is lehet, tekintetbe véve a fentebb idézett, 13. századból való, és az itt elemzettel az alapszavukat tekintve esetleg összetartozó személynévi analógiákat (1211: *Kyrecy*, *Kyreu*, *Kyrus*, *Kyris*, 1277: *Kyrev*; ÁSz. 464).

Végezetül térjünk vissza az ERDÉLYI által felvetett kérdésre: jelölhet-e azonos helyet Szent István oklevelének *Curtov* szórványa és Szent László összeírásának *Kirci* adata? Véleményem szerint erre semmi nem utal. A *Curtov* nevű helyről továbbra is nagyon keveset tudunk, annyi bizonyosnak tűnik, hogy az nem azonos az oklevél főszövegében szereplő *Cortou*-val, melyet a Szent Mihály egyháznak adományoz a dokumentum, míg az előbbit (a záradék szövege szerint) a Szent Márton egyház kapja. A pannonhalmi apátság birtokában lévő *Curtov* talán két későbbi adatnak feleltethető meg: egyrészt az ERDÉLYI által is említett szórványnak, mely III. Ince pápa megerősítő oklevelében található (1216 P./1225: *Curthou*, PRT. 1: 640), másrészt pedig egy 1231-re hamisított oklevél adatának, amely Szava határát írja le (+1231/1545: *Cururtu*, Gy. 2: 625). Bár a pápai oklevél nem követ olyan szigorú földrajzi rendet, mint Szent László összeírása, az adatok egyeztetését talán mégis megerősíti, hogy III. Ince oklevelében is közvetlenül a *Szava* (*Zaua*) helynév előtt szerepel a *Curthou* adat. Megjegyzendő ugyanakkor, hogy a hamis oklevél a győri káptalan és Tamás fia Márton mester pereskedés utáni egyezkedéséről szól a szavai földet illetően, a terület ekkor tehát már nincs a pannonhalmi apátság birtokában. *Szava* a Szigetközben, Vének és Kisbajcs között található, ma is élő mikronév (GyMSMH. 124), olyan nevet viszont sem a régiségben, sem a mai névanyagban nem találtam, amely a *Curtov* folytatása lehetne. A helynév keletkezésére többféle magyarázat is született, de az adathiányból adódóan egyik sem túl meggyőző, ezeket az alapítólevél szórványait tárgyaló írásomban összegeztem (PÓCZOS 2021: 18–20). Az 1231-es hamis oklevél más helynevei (*Brandtu*, *Peneurtu*, *Feledectew*, illetve az *Esztergető* alakban tovább élő *Striga*) alapján esetleg feltételezhetjük, hogy *Cururtu* is valamiféle *tő*-re utal,

ezt támogatja a földrajzi környezet, valamint az oklevél szövege is, amely szerint a felek a földtulajdon mellett halászati jogokért is pereskedtek (Gy. i. h.). Szent István alapítólevelének a záradékában felsorolt helynevekről (így a *Curtov* szórványról is) ÉRSZEGI GÉZA is azt feltételezte, hogy azok halászfalvakat jelölhettek (1996: 66).

Tuhnez

A *Tuhnez* szórvány azok között a helyek között szerepel az összeírásban, amelyeket a monostor másokkal együtt birtokol. Ahogy FEJÉRPATAKY az oklevél stílusát elemezve megjegyzi: a szövegnek ez a része csupán „száraz felsorolás” (1892: 5), az ötödik birtoktól kezdve az egyes helyekkel kapcsolatban a nevükön kívül más jellemzőt nem közöl a dokumentum (már nem is számozza őket), éppen ezért a szövegrész két azonosítatlan szórványának, a *Tuhnez* és *Fer* helyneveknek a lokalizációjához és értelmezéséhez semmilyen fogódzót nem nyújt. Szintén nem segítenek az oklevélben felsorolt szomszédos szórványok földrajzi viszonyai sem: *Tuhnez* a Zala megyei *Kapolcs* (*Copulci*) és a Somogy megyei *Bálványos* (*Baluanis*) között szerepel az összeírásban. GYÖRFFY a somogyi birtokcsoport-hoz sorolja (Gy. 2: 630), és jelzi, hogy már a tatárjárás idejére elenyészett (1997: 122).

A helynév az oklevél átírataiba is eltérő alakokban került be, talán azért, mert a név vagy az általa jelölt hely már a 13. században sem volt ismert. Ezek a névadatok a következők: 1213: *Tuhriez*, 1223: *Tuhriel*, 1236: *Tuhries* (DHA. 1: 301).

ERDÉLYI leírásából tudjuk, hogy „XVIII. századi levéltárosaink” a Somogy megyei *Túr*-ral azonosították. Ezt a megoldást ERDÉLYI elveti, mert ennek az adatai a régiségben következetesen *Túr* formát mutatnak (PRT. 1: 319, vö. 1082: *Tuur*, 1229: *Tur*, 1233: *Tur*; Cs. 2: 583). Ő maga a Győr megyei *Tényő*-vel igyekszik a nevet összefüggésbe hozni. Abból indul ki, hogy a pannonhalmi apátság és a Győr nemzetséghez tartozó családok Győr és Somogy vármegyékben is szomszédok voltak, az utóbbiaknak Somogyban voltak *Ravazd* és *Hásságy* nevű birtokai is (ilyen nevű falvai az apátságnak Győr megyében voltak), így ERDÉLYI elképzelhetőnek tartja, hogy a Somogy megyei név a Győr megyei alapján névköltözéssel jött létre. Másik lehetőségként azt veti fel, hogy Szent László összeírásának *Tuhnez* adata eleve a Győr megyei *Tényő*-t jelöli, ennek viszont elmentmondani látszik III. Ince oklevele, amelyben a *Tényő* (1216 P./1225: *Teeneu*, PRT. 1: 640) és a *Tuhnez* (*Tunez* formában, PRT. 1: 640) is megjelenik, s tegyük hozzá, bizonyára külön helyre is utalnak, mert az előbbi az apátság északi, az utóbbi pedig a déli birtokai között van felsorolva. ERDÉLYI a két adat egy oklevélben való megjelenését azzal magyarázza, hogy III. Ince korában valószínűleg már nem tudta a másoló, hogy a *Tuhnez* is *Tényő*-t jelölheti, és csak lemásolta Szent László okleveléből az ismeretlen nevet (PRT. 1: 318–319). KARÁCSONYI

a Győr megyei *Tényő*-vel azonosítja a szórványt, s hangalakját tollhibának véli (1903: 935).

Az adat olvasatát, azaz a helynév egykori hangalakját sem igen fejthetjük meg (eredetét még kevésbé), ERDÉLYI egy helyütt *Thunez*-re javítja, és így (kérdőjellel) *Tönyesz* olvasatot tesz fel, MELICH pedig az [ny] hang korai jelölésére említi példaként a szórványt (1903: 176), lokalizálni azonban ő sem tudja. GYÖRFFY az oklevél fordításában a helynevet *Tulmer* formában adja meg (1997: 122).

A *Tuhnez* szórvány által jelölt helyet ERDÉLYI és GYÖRFFY Somogy vármegyébe lokalizálja, véleményem szerint ez az oklevélbeli helyzete miatt talán elfogadható: előtte Zala, utána Somogy megyei birtokok felsorolása áll, a két Zala megyei névtől azonban egy mondat elválasztja.⁵ Úgy vélem, hogy a hiányzó adat-sor, illetve a bizonytalan földrajzi támpontok miatt jelenleg ennél pontosabbat nem mondhatunk sem a helynévről, sem pedig az általa jelölt birtokról.

Fer

A *Fer* helynév szintén az összeírás azon részében található, ahol az apátság nem egyedül birtokolt területei szerepelnek. Egy későbbi kéz a nevet az *r*-nél kezdve halványabb tintával egy *n*-nel kezdődő szótaggal egészíthette ki (talán *Fener*-ként vagy *Feneu*-ként), majd ezt a részt kivakarták, csak az *n*-t meghagyva belőle, így az erős feketével írott *r* és a halvány *n* egyaránt látszik (PRT. 1: 317, DHA. 1: 301). Az oklevél átírataiban vélhetően ezért szerepelnek *n*-t tartalmazó formák: 1213, 1223, 1236, [1240 k.]: *Fen* (DHA. 1: 301).

Attól függően, hogy az *n*-t vagy az *r*-et tartalmazó alakot tartják elsődlegesnek, illetve valós formának, a névadat vizsgálói kétféle megoldást találtak a helynév azonosítására. Az egyik lehetőség szerint a szórvány *r* végű változata az eredeti, a *Fer* nevű település pedig Somogyban keresendő, ugyanis a felsorolásban *Bálványos* (*Baluanis*) és *Bogát* (*Bagag*) közé került, ezek pedig ma is létező Somogy megyei települések. Maga *Fer* a tatárjárás korára már elenyészhetett (PRT. 1: 317, Gy. 2: 630, GYÖRFFY 1997: 122, DHA. 1: 301). ERDÉLYI a *Fer* nevet [Für]-nek olvassa, és Albeus összeírása alapján Somogyvamos közelébe lokalizálja (PRT. 1: 317), s ugyanezt az olvasatot találjuk REISZIGNél, aki szintén Somogy vármegye kapcsán említi az adatot (é. n. 426).

KARÁCSONYI vetette fel a PRT. ismertetésében, hogy *Baluanis* és *Bagag* inkább Sopron megyei településekkel azonosítandó, s bár *Fer*-t nem lokalizálja, az előbbiekkal együtt jelzi, hogy „el kell térnünk attól a gondolattól, hogy [...] Somogy megyében keressük” ezeket a birtokokat (1903: 935). Csaknem egy évszázaddal később SOLYMOSI LÁSZLÓ tér vissza ehhez a gondolathoz: úgy véli, hogy a szórvány *Fen* alakja a helyes, s azzal a Veszprém megyei *Fény*-nyel lehet azonos,

⁵ „Vgmogos, Copulci; in his duobus locis rex L. dedit XX mansus servorum; Tuhnez, Baluanis, Fer”.

melyen az apátság a 12. század folyamán Szent Kereszt tiszteletére remeteséget alapított (*obedientiam Sancte Crucis in Fen*), a falu neve pedig később Szentkereszt, majd Keresztúr lett (ma helynév Veszprémmvársány déli határában). Az összeírás szövegében a helynévvel szomszédos szórványokat nem határozza meg közelebről, csupán jelzi, hogy a *Bagag* helynév azonosítása a Somogy megyei *Bogát*-tal „természetesen téves”. Albeus *Fer*-jét az apátsági birtokok térképén egyébként Somogy megye északi részére, Rád környékére helyezi (1996: 514, 522, 525: 25., 35. jegyz.).

Azt, hogy a szórvány alakjának megállapítása mennyire nem egyértelmű, GYÖRFFY egyes munkáiban láthatjuk: történeti földrajzában *Fer* (2: 630), a DHA.-ban *Fer*, mutatójában *Fer recte: Fen* (1: 301, 485), az Árpád-kori oklevelek című kiadványban az oklevél latin szövegében *Fen*, míg fordításában *Fer* formában jelenik meg az adat (1997: 29, 122).

A bizonytalan hangalak és lokalizáció miatt a név eredetéről sem mondhatunk biztosat: a *Fény*-féle neveket a FNESz. a *fövény* 'homok' közszóval hozza összefüggésbe (*Fény, Jászfényszaru*), egyedül a *Mezőfény* helynevet kapcsolja a *fény* 'csillogó sugárzás' közszóhoz, mindkettő esetében kétséges, hogy lehetett-e alapja a szórványnak, amennyiben annak *Fen* formája az eredeti. Néhány hasonló formájú, esetleg egy **Fen* személynév képzett származékaként értelmezhető névalakot találunk az ÁSz.-ban is, például 1211: *Fenche*, 1271: *Fene*, 1240: *Fenke* (ÁSz. 305, 306), de ezek idevonása is csak ötletszerű. Legalább ennyire bizonytalan lehet csak egy esetleges *Fer* helynév magyarázata is: az egyesek által feltett [für] olvasat mögött húzódhat esetleg egy olyan névalak, amely a *Für(ed)*-féle nevekkal hozható kapcsolatba, ezek alapja a *fürj* madárnév régi *für* változata (FNESz. *Für, Fürér, Balatonfüred*). Az Árpád-korból fennmaradt személynévi adatok közül talán az 1276/1641-es oklevél *Fera* adata említhető meg lehetséges előzményként (ÁSz. 306).

4. A Szent László összeírásában fennmaradt hapax legomenonként értelmezhető helynévi szórványok (csakúgy, mint általában a legkorábbi oklevelekben előforduló, egyértelmű továbbélés nélküli helynévi szórványok) minden kétséget kizáró azonosítására, megfejtésére aligha kerül sor a közeljövőben. Az ilyen jellegű nyelvi adatok vizsgálói jelenleg legfeljebb annyit tehetnek, hogy újabb bizonyítékokat tárnak fel az egyik vagy a másik korábbi ötlet mellett (vagy ellen), esetleg további felvetésekkel gazdagítják a megoldási lehetőségek sorát. Az elmúlt néhány évtizedben számos olyan új eszköz került be a nyelvtörténészek és névkutatók eszköztárába, amelyek megsokszorozzák a rendelkezésre álló források, így a vizsgálatba bevonható analógiák számát, jelentősen meggyorsítják a keresést vagy épp új összefüggésbe helyezik az addigi ismereteket. Ezek közé az eszközök közé tartoznak például a hatalmas elemszámú elektronikus adatbankok, az online elérhető digitális jelenkori és régi térképek, illetve oklevélgyűjtemények,

és ebbe a sorba illeszkedik a Hoffmann István által kidolgozott helynév-rekonstrukciós eljárás is, amely régi nevek vizsgálatának metodológiai megújítását eredményezte.

Irodalom

- E. ABAFFY ERZSÉBET 2003. Hangtörténet. (Az ómagyar kor.) In: KISS JENŐ–PUSZTAI FERENC szerk., *Magyar nyelvtörténet*. Budapest, Osiris Kiadó. 301–351.
- ÁSz. = FEHÉRTÓI KATALIN, *Árpád-kori személynévtár. 1000–1301*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 2004.
- ÁÚO. = *Árpád-kori új okmánytár 1–12*. Közzé teszi WENZEL GUSZTÁV. Pest (később Budapest), 1860–1874.
- ComAbTorn. = NEHRING, KARL, *Comitatus Abaujvariensis et Tornensis*. Die historischen Ortsnamen von Ungarn. Band 7. München, 1977.
- Cs. = CSÁNKI DEZSŐ, *Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában 1–5*. Budapest, Magyar Tudományos Akadémia, 1890–1913.
- CSAPODI CSABA 1957. A legrégebb magyar könyvtár belső rendje. Pannonhalma a XI. században. *Magyar Könyvszemle* 73: 14–24.
- CsicsóKat. = Csicsó Komárom vármegyei nagyközség kataszteri térképének másolata az 1903. évi mérnöki nyilvántartás szerint. URL: <https://maps.hungaricana.hu/hu/MOL-Terkeptar/12474/>
- CZUCZOR GERGELY–FOGARASI JÁNOS 1862. *A magyar nyelv szótára 1–6*. Budapest, Athenaeum Irodalmi és Nyomdai R.-Társulat.
- DHA. = GYÖRFFY GYÖRGY, *Diplomata Hungariae Antiquissima I*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1992.
- ÉRSZEGI GÉZA 1996. Szent István pannonhalmi oklevele. In: TAKÁCS IMRE szerk., *Mons Sacer I. Pannonhalma 1000 éve*. Pannonhalma, Pannonhalmi Bencés Apátság. 47–89.
- FEJÉRPATAKY LÁSZLÓ 1878. *A pannonhalmi apátság alapító oklevele*. Budapest, Knoll Károly Akadémiai Könyvkereskedése.
- FEJÉRPATAKY LÁSZLÓ 1892. *Kálmán király oklevelei*. Értekezések a történeti tudományok köréből XIV/5. szám. Budapest, Magyar Tudományos Akadémia.
- FÉNYES ELEK 1851/1984. *Magyarország geographiai szótára 1–2*. Reprint kiadás. Budapest, Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülése–Állami Könyvterjesztő Vállalat.
- FNESz. = KISS LAJOS, *Földrajzi nevek etimológiai szótára 1–2*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1988.
- GULYÁS PÁL 1961. *A könyv sorsa Magyarországon I*. Budapest, OSZK Könyvtártudományi és Módszertani Központ.
- Gy. = GYÖRFFY GYÖRGY, *Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza 1–4*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1963–1998.

- GyMSMH. = UNTI MÁRIA–VARGA JÓZSEFNÉ szerk., *Győr–Moson–Sopron megye földrajzi nevei 2. A Győri járás*. Győr, Nyugat-magyarországi Egyetem Apáczai Csere János Kar, 2009.
- GYÖRFFY GYÖRGY 1972. Az Árpád-kori szolgálónépek kérdéséhez. *Történelmi Szemle* 68: 261–320.
- GYÖRFFY GYÖRGY főszerk. 1997. *Árpád-kori oklevelek 1001–1196. Chartae antiquissimae Hungariae*. Budapest, Balassi Kiadó.
- HistCrit. = KATONA ISTVÁN 1779–1782. *Historia critica regum Hungariae stirpis Arpadianae, ex fide domesticorum et exterorum scriptorum concinnata a Stephano Katona 1–7*. Pestini, 1779–1782.
- HKFT. = *Harmadik katonai felmérés (1869–1887), a Magyar Szent Korona Országai 1:25.000*. DVD. Budapest, Arcanum Adatbázis Kft., 2007.
- HOFFMANN ISTVÁN 2010. A helynévetimológiától a helynévrekonstruksió felé. In: P. LAKATOS ILONA–SEBESTYÉN ZSOLT szerk., *Emlékkönyv Mező András tiszteletére*. Nyíregyháza, Bessenyei Könyvkiadó. 63–70.
- HORVÁTH JÁNOS 1954. *Árpád-kori latin nyelvű irodalmunk stílusproblémái*. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- IMRE SAMU 1971. *A mai magyar nyelvjárások rendszere*. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- KARÁCSONYI JÁNOS 1903. A pannonthalmi szent-Benedek-rend története. *Századok* 37: 928–939.
- KATONA CSILLA 2020. *Fonotaktikai szerkezetet módosító hangváltozások az ómagyar korban*. A Magyar Névérték Kiadványai 51. Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó.
- KMHsz. = HOFFMANN ISTVÁN szerk., *Korai magyar helynévszótár 1. Abauj–Csongrád vármegye*. Debrecen, Debreceni Egyetem Magyar Nyelvtudományi Tanszék, 2005.
- KOROMPAY KLÁRA 2003. Helyesírás-történet. (Az ómagyar kor.) In: KISS JENŐ–PUSZTAI FERENC szerk., *Magyar nyelvtörténet*. Budapest, Osiris Kiadó. 280–300.
- KOVÁCS ZSUZSA 2001. A pannonthalmi apátság egyházi kincseit, könyveit, javait és népeit összeíró oklevél. In: TAKÁCS IMRE szerk., *Paradisum plantavit. Bencés monostorok a középkori Magyarországon*. Pannonthalma, Bencés Főapátság. 64.
- KRISTÓ GYULA 1976. *Szemponatok korai helyneveink történeti tipológiájához*. Acta Historica Szegediensis Tomus LV. Szeged.
- KRISTÓ GYULA 1981. Pusztaszemélyneves helynevek névadóinak kérdéséhez. In: HAJDÚ MIHÁLY–RÁCZ ENDRE szerk., *Név és társadalom. A III. Magyar Névtudományi Konferencia előadásai*. A Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai 160. Budapest. 101–106.
- KUNCZE LEO 1878. A pannonthalmi Szentbenedek-rend könyvtárainak története és jelen állapota. *Magyar Könyvszemle* 3: 167–190.
- MELICH JÁNOS 1903. Szláv jövevényszavaink. Hatodik közlemény. *Nyelvtudományi Közlemények* 33: 164–215.
- MELICH JÁNOS 1904. A pannonthalmi Szent-Benedek-rend története. *Magyar Könyvszemle* 12: 110–117.

- MKFT. = *A második katonai felmérés. A Magyar királyság és a Temesi bánság nagyfelbontású, színes térképei. 1819–1869.* DVD. Budapest, Arcanum Adatbázis Kft., 2006.
- NAGY AMÁLIA szerk. 2018. *Csicsó öröksége. Tárgyi és szellemi örökségünk.* Csicsói történetek 2. Csicsó, Csicsói Polgári Társulás.
- PINTÉR JENŐ 1930–1941. *Pintér Jenő magyar irodalomtörténete 1–8.* Budapest, Franklin Társulat.
- PÓCZOS RITA 2021. A Pannonhalmi apátság alapítólevelének nyelv- és névtörténeti forrásértékéhez. *Helynévtörténeti Tanulmányok 17:* 7–42.
- PRT. = ERDÉLYI LÁSZLÓ–SÖRÖS PONGRÁC szerk., *A pannonhalmi Szent Benedek-rend története 1–12.* Budapest, Szent István Társulat, 1912–1916.
- RegArp. = SZENTPÉTERY IMRE, *Az Árpád-házi királyok okleveleinek kritikai jegyzéke. Regesta regum stirpis Arpadianae critico-diplomatica 1–2.* Budapest, Magyar Tudományos Akadémia, 1923–1943.
- REISZIG EDE é. n. Somogy vármegye története. In: CSÁNKI DEZSŐ szerk. *Somogy vármegye.* Magyarország vármegyéi és városai. Budapest, Országos Monográfia Társaság. 355–560.
- SARNYAI VIVIEN 2022. *A pannonhalmi apátság alapítólevele mint nyelvi emlék.* Szakdolgozat. Budapest, Eötvös Loránd Tudományegyetem.
- SOLYMOSI LÁSZLÓ 1996. Albeus mester összeírása és a pannonhalmi apátság tatárjárás előtti birtokállománya. In: TAKÁCS IMRE szerk., *Mons Sacer 1. Pannonhalma 1000 éve.* Pannonhalma, Pannonhalmi Bencés Apátság. 515–526.
- SZABÓ FLÓRIS 1981. Kazinczy Ferenc: Utazásim Pannonhalma, 1831. *Vigilia 46:* 592–593.
- SZABÓ MÁRIA–TIMÁR GÁBOR–GYŐRI HILDA 2004. A Csicsói-holtág (Alsó-Csallóköz) kialakulása és fejlődése — a tájhasználat és a vizes élőhelyek változásai. *Tájökológiai Lapok 2:* 267–286.
- SZENTPÉTERY IMRE 1930. *Magyar oklevéltan.* Budapest, Magyar Történelmi Társulat.
- SZENTPÉTERY IMRE 1938. Szent István király oklevelei. In: SERÉDI JUSZTINIÁN szerk., *Emlékkönyv Szent István halálának 900. évfordulóján 1–2.* Budapest, A Magyar Tudományos Akadémia. 2: 135–179.
- TESz. = BENKŐ LORÁND főszerk., *A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára 1–4.* Budapest, Akadémiai Kiadó, 1967–1984.
- THOROCZKAY GÁBOR 2002. Szent István pannonhalmi oklevelének kutatástörténete. In: VESZPRÉMY LÁSZLÓ szerk., *Szent István és az államalapítás.* Budapest, Osiris Kiadó. 237–263.
- THOROCZKAY GÁBOR 2009. Szent István okleveleiről. *Századok 143:* 1385–1412.
- TÓTH VALÉRIA 2001. *Az Árpád kori Abaúj és Bars vármegye helyneveinek történeti-etimológiai szótára.* A Magyar Névarchívum Kiadványai 4. Debrecen, Debreceni Egyetem Magyar Nyelvtudományi Tanszék.
- TÓTH VALÉRIA 2004. Inetimologikus mássalhangzók a régi magyar helynevekben 1–2. *Magyar Nyelv 100:* 321–331, 454–470.

- VARSIK, VLADIMIR 2003. Veľký Meder und Bratislava–Trnávka: zwei germanische Siedlungen im Vorfeld des pannonischen Limes. In: *Anodos Supplement 3. Stadt und Landschaft in der Antike*. Trnava, Trnavská univerzita v Trnave, Filozofická fakulta. 153–196.
- VÉGH JÓZSEF 1994. A szótagzáró *l* kiesése az Őrségben. *Magyar Nyelvőr* 118: 65–74.
- VENDE ALADÁR é. n. Komárom vármegye községei. In: BOROVSKY SAMU szerk., *Komárom vármegye és Komárom sz. kir. város*. Magyarország vármegyéi és városai. Budapest, Országos Monográfia Társaság. 40–139.
- VESZPRÉMY LÁSZLÓ 1996. A pannonhalmi bencés apátság könyvei a 11. század végi összeírás alapján. In: TAKÁCS IMRE szerk., *Mons Sacer 1. Pannonhalma 1000 éve*. Pannonhalma, Pannonhalmi Bencés Apátság. 327–332.

Estate Names of a Single Occurrence in the Survey of the Pannonhalma Abbey

The Pannonhalma survey letter of Saint Ladislaus was written at the end of the 11th century and it is a charter that has survived in its original form. It includes approximately three dozen toponymic remnants the great majority of which may be identified as toponyms used even today. Their historical linguistic development can be traced well thanks to later data and their origin has usually been established. The survey contains four toponymic remnants that cannot be found in records in other documents or whose correlation with data in later charters is uncertain. The localization and etymology of these names pose numerous questions and only some attempts have been made to explain them. The paper summarizes these and whenever possible proposes new opportunities for identification.

Keywords: toponym, remnant, etymology, charter, 11th century

Póczos Rita
ORCID: 0000-0002-2534-6265
Debreceni Egyetem
poczos.rita@arts.unideb.hu